

ANDREA FERRERO
Universidad Nacional de San Luis
Argentyna

KOMENTARZ DO ARTYKUŁU KATARZYNY SIKORY

W swoim artykule Katarzyna Sikora przedstawia dobrze uzasadnione ujęcie znaczenia troski o dobro klienta oraz sposoby, w jakich pojęcie to jest uwzględniane w kodeksach etycznych psychologów i deklaracjach zasad etycznych w psychologii. Artykuł ukazuje, że odzwierciedleniem istoty postępowania zgodnego z etyką zawodową bywają dylematy moralne i że dobro klienta jest zwykle bardziej związane z wartościami aspiracyjnymi niż ze standardami normatywnymi. Autorka analizuje pojęcie dobra klienta w kodeksach etyczno-zawodowych jako powiązane bardziej z pojęciami korzyści i dobrostanu psychicznego niż z filozoficznymi koncepcjami dobra i zła. W artykule wskazano, że kodeksy etyczne powinny być tworzone lokalnie, gdyż każdej zasadzie trzeba nadać kształt kulturowy w ramach danego społeczeństwa; w tym miejscu Autorka odnotowuje ważną kwestię wpływów europejskich i północnoamerykańskich w aktualnych psychologicznych kodeksach etyczno-zawodowych na całym świecie. Jest w nim również mowa o wyzwaniu, jakie stanowi uniwersalizacja zasad etycznych, a także o perspektywach stworzenia wspólnej podstawy dla kodeksów etycznych w wielokulturowym kontekście. Wspomniany jest Meta-Kodeks Etyczny, przyjęty przez Europejską Federację Towarzystw Psychologicznych w roku 1995, który można również powiązać z „Protokołem porozumienia na rzecz zasad etycznych w praktyce zawodowej psychologów w państwach Mercosur i krajach stowarzyszonych”, podpisanym w Ameryce Południowej w roku 1997, który utrzymany był w tym samym duchu i zawierał podobne zasady. W artykule została też wspomniana Powszechna Deklaracja Zasad Etycznych Psychologów (The Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists, UDEPP), uchwalona w 2008 r., jej związek z prawami człowieka oraz możliwość uniwersalizacji etyki z uwzględnieniem różnic międzykulturowych. Omawiając ten proces, Autorka zwraca uwagę, że dla właściwego zrozumienia zasady troski należy uwzględnić nie tylko zasadę *primum non nocere*, lecz także zasadę maksymalizacji dobra klienta poprzez uszanowanie jego praw i godności zarówno w ich aspekcie indywidualnym, jak i społecznym.

Słowa kluczowe: psychologia, kodeksy etyczne, zasada troski, uniwersalizacja, komentarz.

W swoim artykule Katarzyna Sikora przedstawia dobrze uzasadnione ujęcie znaczenia pojęcia troski o dobro klienta oraz sposobów, w jakich pojęcie to jest uwzględniane w kodeksach etycznych psychologów i deklaracjach zasad etycznych w psychologii. Zwraca uwagę, że wartości etyczne w psychologii stale się rozwijają, stąd konieczność znalezienia wspólnych całemu światu perspektyw w wielokulturowym kontekście. W tym kontekście Autorka wskazuje, że pojęcie dobra klienta nie zostało precyzyjnie zdefiniowane i że jest bardziej związane z wartościami aspiracyjnymi niż z normatywnymi standardami postępowania zgodnego z etyką zawodu psychologa. Powstaje tu problem, jak dokonać uniwersalizacji zasad etycznych, które powinny stać się podstawą lokalnych kodeksów etyki.

K. Sikora ukazuje, że odzwierciedleniem tego, co uważa się za istotę postępowania zgodnego z etyką zawodową, bywają dylematy moralne. Czy postępowanie to powinno polegać jedynie na unikaniu wyrządzania krzywdy, czy też powinno pójść dalej w kierunku działania na rzecz korzyści klienta? Aby odpowiedzieć na to pytanie, Autorka przewartościowuje znaczenie podstawowych zasad etycznych, na których opierają się wszystkie standardy postępowania. Choć nie jest to stwierdzone wprost, takie ujęcie jest zgodne z poglądem, że etyka zawodowa, również w dziedzinie psychologii, jest czymś znacznie więcej niż deontologicznym punktem widzenia, ponieważ deontologia zasadniczo odnosi się do kwestii normatywnych zawartych w kodeksach etyki. Słusznie zatem Autorka zauważa, że etyka nie powinna być ograniczana do standardów postępowania, gdyż zawiera w sobie znacznie szerszą wizję związaną z kwestiami moralnymi. Mimo iż kodeksy etyki zawierają konkretne standardy, ich główną rolą jest nie tyle potępienie niewłaściwych zachowań osób wykonujących dany zawód, co właśnie skłanianie ich do postępowania właściwego.

Jednocześnie teza, że kodeksy etyki odwołują się do pojęć dobra i zła, rozumianych idealistycznie i w praktyce niezdefiniowanych, może stać się jaśniejsza, jeśli zastanowimy się nad faktem, że pojęcia te są głównie kształtowane przez kulturę i historię. Nie ma zła ani dobra jako takiego; są tylko moralne punkty widzenia dotyczące tego, co jest złe, a co dobre. Autorka powraca do tej tezy wspominając, że kodeksy mogą spełniać swoją funkcję jedynie w kontekście konkretnej społeczności zawodowej i szerszej społeczności, w ramach której została ona ukształtowana.

Jeśli chodzi o zawodową odpowiedzialność względem społeczeństwa, Autorka prezentuje interesujący punkt widzenia, oparty na rozważaniach dotyczących perspektywy konfliktu i perspektywy funkcjonalistycznej, a także sposobu przewycięzania perspektywy kontraktu. W tym ostatnim przypadku zasadnicza

jest rola zaufania, gdyż jeśli ludzie nie będą przekonani o honorowym postępowaniu psychologów, niewielka będzie szansa na to, by im pomóc. Trzeba jednak również mieć na uwadze znaczenie formalnego uregulowania praktyki zawodowej w dziedzinie psychologii, w której etyka odgrywa kluczową rolę. Takiemu uregulowaniu, przeprowadzonemu przez towarzystwa psychologiczne, powinna towarzyszyć odpowiednia polityka poszczególnych państw i prawa dotyczące działalności zawodowej, pomagające zagwarantować dobro społeczeństwa. Wszystkie psychologiczne stowarzyszenia zawodowe powinny otrzymać pełną kontrolę nad przepisami regulującymi uzyskiwanie prawa wykonywania zawodu, jak również nad tym, co jest uznawane za zachowanie zgodne lub niezgodne z etyką zawodową.

Omawiając pojęcie dobra klienta, Autorka stwierdza, że w kodeksach etyki jest ono bardziej związane z pojęciami korzyści i dobrostanu niż z filozoficznymi pojęciami dobra i zła. Przyczyną tego są nie tylko różnice kulturowe, ale także różnorodność obszarów, w jakich psychologowie mogą prowadzić swoją zawodową działalność. W rezultacie kodeksy etyki muszą być tworzone lokalnie, gdyż zasada ogólna wymaga kulturowej konkretyzacji, która nada jej znaczenie w ramach danego społeczeństwa.

Autorka odnotowuje ważną kwestię wpływu kultury zachodniej w postaci europejskiego i północnoamerykańskiego etnocentryzmu oraz odzwierciedlenia tego wpływu w kodeksach etycznych psychologów. Trzeba tu jednak dodać, że nawet tak poszerzone pojęcie „zachodniego” wpływu jest samo w sobie obciążone kulturowo, ponieważ w przypadku krajów południowoamerykańskich (i prawdopodobnie również afrykańskich) polaryzacja dotyczyła zawsze kierunku Północ-Południe, nie Wschód/Orient-Zachód. Można zatem powiedzieć, że południowoamerykańskie kodeksy etyki są dotknięte wpływem „Północy”; takie ujmowanie tej kwestii wykracza poza czysto geograficzny punkt widzenia (Pettifor i Ferrero, 2012). Określenie „zachodni wpływ”, choć jest tradycyjnie przyjęte, powinno być czasami zastępowane określeniem „wpływ europejski i północnoamerykański”, o czym również Autorka nadmienia.

Omawiając tę kulturową złożoność, K. Sikora pisze o procesie stopniowej uniwersalizacji zasad etycznych, zachodzącej w sposób, który zakłada poszanowanie zarówno ludzkiej godności, jak i różnorodności kulturowej. Rozważa też kwestię poszanowania praw człowieka i istotnej roli, jaką odgrywają one w kodeksach etyki. Odnosząc się do idei pierwszego międzynarodowego zbioru standardów etycznych dla psychologów, jakim jest Meta-Kodeks Etyczny EFPA, przyjęty w 1995 r. w Atenach i zmieniony w Granadzie w roku 2005, należy dodać, że niemal równocześnie z jego pierwszą wersją, bo w roku 1997, deklaracja

cję zasad etycznych dla psychologów sformułowano w krajach Ameryki Południowej. Były to kraje należące do organizacji Mercosur – Mercado Común del Sur (Wspólnego Rynku Południa), pierwotnie regionalnego porozumienia handlowego, które dotyczy różnorodnych obszarów życia społecznego, w tym także profesji. Deklaracja nosiła nazwę „Protokołu porozumienia na rzecz zasad etycznych w praktyce zawodowej psychologów w państwach Mercosur i krajach stowarzyszonych”. Podpisały ją Argentyna, Brazylia, Paragwaj i Urugwaj (jako pełnoprawni członkowie) oraz Boliwia i Chile (jako członkowie stowarzyszeni) (Komitet Koordynacyjny Psychologów Państw Mercosur i Krajów Stowarzyszonych, 1997). Dokument ten mówi o pięciu zasadach etycznych: poszanowaniu praw i godności ludzi, kompetencji, zaangażowaniu zawodowym i naukowym, uczciwości oraz odpowiedzialności społecznej. Jak widać, są to zasady bardzo podobne do tych zawartych w kodeksie EFPA. Deklaracja zasad etycznych psychologów Mercosur miała znaczący wpływ na tworzenie krajowych kodeksów etyki w państwach będących jej sygnatariuszami (Ferrero, 2012).

Poruszenie tematu porozumienia etycznego EFPA w artykule K. Sikory przygotowuje grunt pod bardzo ważne pytanie o możliwość uniwersalizacji zasad etycznych psychologii w skali ogólnoswiatowej, również przy założeniu wyjścia poza relatywizm i absolutyzm. Dlatego też Autorka przedstawia Powszechną Deklarację Zasad Etycznych Psychologów (UDEPP) w relacji do praw człowieka, stanowiących mocne wsparcie niektórych ogólnych zasad etycznych przywoływanych w dziedzinie psychologii. Jeśli potraktujemy te ogólne i powszechne zasady jako wspólną podstawę, standardy postępowania muszą zawsze być formułowane lokalnie, aby przystawały do poszczególnych kultur. Pojęcie dobra klienta dobrze pasuje do tego kontekstu, ponieważ Powszechna Deklaracja propaguje relacyjny model człowieka i wykracza poza dominujący idealizm, promując dobro wspólne stosownie do poszczególnych kultur (Gauthier, Pettifor, i Ferrero, 2010). Nawiasem mówiąc, jest to również odpowiedni kontekst, aby zauważyć, że tłumaczenie tytułu Powszechnej Deklaracji z angielskiego oryginału na język hiszpański niesie ze sobą wyzwanie związane z użyciem lub unikaniem dyskryminacyjnego języka nacechowanego płciowo. W przeciwieństwie do języka angielskiego, w hiszpańskim wszystkie rzeczowniki pospolite mają rodzaj gramatyczny męski lub żeński, lecz dominująca w naszym społeczeństwie kultura patriarchalna powoduje, że w odniesieniu do obu płci zazwyczaj stosowany jest w języku hiszpańskim rzeczownik rodzaju męskiego. Na przykład angielskie słowo *psychologist* (psycholog) jest zawsze tłumaczone jako *psicólogo*, co oznacza mężczyznę lub kobietę uprawiającą ten zawód, choć – ściśle rzecz biorąc – słowo to oznacza tylko psychologa mężczyznę. Zatem hiszpańskie tłumaczenie

tytułu brzmi: Declaración Universal de Principios Éticos para Psicólogos y Psicólogas (wbrew tradycyjnemu użyciu języka zawiera rzeczowniki w obu rodzajach). Stosowanie tego typu niedyskryminacyjnych sformułowań jest jednak w Ameryce Łacińskiej coraz powszechniejszą tendencją, chociaż ta walka jeszcze się nie zakończyła.

Autorka prezentuje interesujące ujęcie trzech etapów etycznego rozwoju w psychologii, zwieńczonych etapem trzecim: z możliwością uniwersalizacji etyki, ale też z uwzględnieniem różnic międzykulturowych. Do tego trzeciego etapu zalicza Powszechną Deklarację Zasad Etycznych Psychologów. Podobnie zasada *primum non nocere* jest obecnie uzupełniana zasadą maksymalizacji dobra klienta, z poszanowaniem godności i praw w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i społecznym. W tym kontekście można powiedzieć, że główny cel artykułu Katarzyny Sikory został osiągnięty, ponieważ takie rozumienie zasady troski o dobro klienta jest wkomponowane w podobny proces uniwersalizacji, przez co odpowiada na pytania postawione na początku artykułu.

LITERATURA CYTOWANA

- Europejska Federacja Towarzystw Psychologicznych (EFPA) (1995/2005). *Meta-Kodeks Etyczny*. Ateny: EFPA.
- Ferrero, A. (2012). Argentina. Economic, political and social influences on psychological ethics and ethics code development in Argentina. W: M. Leach, M. Stevens, A. Ferrero, Y. Korkut i G. Lindsay, *Handbook of international psychological ethics* (s. 394-404). New York: Oxford University Press.
- Gauthier, J., Pettifor, J. i Ferrero, A. (2010). The Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists: A culture-sensitive model for creating and reviewing a code of ethics. *Ethics & Behavior*, 20(3-4), 1-18.
- Komitet Koordynacyjny Psychologów Państw Mercosur i Krajów Stowarzyszonych (Comité Coordinador de Psicólogos del Mercosur y Países Asociados) (1997). Protocolo de Acuerdo marco de Principios Éticos para el ejercicio profesional de psicólogos en el Mercosur y Países Asociados (Conselho Federal de Psicologia). Brazylia: Autor.
- Pettifor, J. i Ferrero, A. (2012). Ethical dilemmas, cultural differences, and the globalization of psychology. W: M. Leach, M. Stevens, A. Ferrero, Y. Korkut i G. Lindsay, *Handbook of international psychological ethics* (s. 28-41). New York: Oxford University Press.